

УДК [929(477)Д. Дорошенко:929(470+571)М. Трубецької]”1917/1920”  
ORCID ID: 0000-0002-8802-0633 DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/fhi.2022.22-23.3594>

## ДМИТРО ДОРОШЕНКО VERSUS МИКОЛА ТРУБЕЦЬКОЙ: “УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ” В ДИСКУСІЯХ 1920-х років

Тамара ПОЛЕЩУК

Львівський національний університет імені Івана Франка  
катедра історії Центральної та Східної Європи  
вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна  
e-mail: tpol@ukr.net

Розглянуто публічну дискусію навколо “українського питання” таких знакових постатей російського та українського емігрантського середовища міжвоєнного періоду, як Дмитро Дорошенко та Микола Трубецької. Зазначено, що після революційних потрясінь 1917–1920 років М. Трубецької та інші творці нової, євразійської, течії розробили ідеологію, що мала б відновити цілісність Російської держави. На їхню думку, ядром нової євразійської нації мав стати російський народ – “триєдина нація” росіян, українців та білорусів. У низці публікацій М. Трубецької прагнув переконати українців у згубності їхніх намірів захищати й розвивати національну культуру українською мовою, боротися за власну самостійну державу. Наголошено, що така позиція викликала несприйняття й гостру критику з боку чільних представників української еміграції, зокрема Д. Дорошенка, О. Мицюка та інших.

*Ключові слова:* “українське питання”, еміграція, євразійці, Дмитро Дорошенко, Микола Трубецької.

Від часу Валуєвського циркуляру й Емського указу російська влада та консервативно налаштовані кола освіченого суспільства заперечували будь-яку окремішність українців, їхнє право на власну мову та культуру. Помірковано-ліберальна ж частина російської інтелігенції, як і деякі українські діячі, виступали за зняття обмежень з української мови та літератури, за вільний розвиток української культури, але в межах “спільноросійської”. Лише друга “весна народів” 1905–1907 років змусила російську владу зробити певні поступки національним рухам загалом й українському зокрема<sup>1</sup>. У пореволюційні роки уряд Петра Столипіна, консервативно-монархічні сили прагнули унеможливити український національний рух, убачаючи в ньому загрозу “єдиній та неподільній” Росії<sup>2</sup>. Ба більше, навіть такі визнані лідери російської ліберальної думки, як Петро Струве, категорично виступили проти тих, хто прагнув бачити українську мову мовою “високої” культури, творити національно орієнтовану науку, тим паче

<sup>1</sup> Андреас Каппелер, *Росія як поліетнічна імперія: Виникнення. Історія. Розпад*. (Львів: Видавництво УКУ, 2005), 253–263.

<sup>2</sup> Найочевиднішим виявом наступу антиукраїнських сил стала книга київського цензора Сергія Щоголева, у якій національно-культурні прагнення українців потрактовано насамперед як вияв польської, австрійської, німецької та інших антиросійських “інтриг”: Сергій Щоголев, *Українское движение, как современный этап южнорусского сепаратизма*. (Київ: Тип. И. Н. Кушнарєв и Ко, 1912).

політизувати український рух<sup>3</sup>. Тому співредактор “Украинской Жизни”, російськомовного видання, створеного для українсько-російського порозуміння, Симон Петлюра з гіркотою констатував, що “безглузді інсинуації та люті доноси з боку націоналістичних кіл російського суспільства, байдужість, цілковите ігноранція нас російськими марксистами, наявність застережень та обмежень у визнанні за нами прав російськими народниками, політика російських конституційних демократів, що йде ще далі в сенсі обмежити ці права... – ось та атмосфера, те живе коло фактів, з яким доводиться рахуватися українству щоразу, коли постає питання про його ставлення до російського суспільства”<sup>4</sup>.

Перша світова війна, Лютнева революція 1917 р., більшовицький переворот та спричинена цим катастрофа громадянської війни, остаточне утвердження комуністичного режиму в Росії – ці чинники стали великою травмою для інтелігенції колишньої імперії, значна частина якої залишила країну. З іншого боку, поразка української національної революції 1917–1920 років та загроза репресій змусили покинути батьківщину тих українців, які брали активну участь у революційних подіях. Осередками для російської та української еміграції стали ті самі міста Західної та Центральної Європи (Берлін, Париж, Відень, Варшава, Прага, Софія), де виникла низка академічних інституцій, політичних, громадських і культурно-просвітницьких організацій<sup>5</sup>. Деякі з чільних представників російської еміграції у своїх публікаціях звинуватили український рух у причетності до розвалу Росії. Ідеться не тільки про так звану білу еміграцію, а й тих, хто раніше належав до ліберально-поміrkованих кіл російської громадськості<sup>6</sup>.

Мета наукової розвідки – привернути увагу до дискусії двох провідних діячів емігрантського середовища: з російського боку – Миколи Трубецького, з українського – Дмитра Дорошенка – стосовно “українського питання”, осердя якого становило право українців на власну національну культуру та державність.

<sup>3</sup> Докладніші див.: Тамара Полещук, “Українська чи “спільноросійська” (“общерусская”) культура: з історії українсько-російських інтелектуальних дискусій останніх десятиліть ХІХ – початку ХХ ст.”, *Вісник Львівського університету. Серія історична. Спеціальний випуск: На пошану професора Романа Шуста*, (2019): 741–758.

<sup>4</sup> Симон Петлюра, “О переоценке”, *Украинская Жизнь*, No. 1, (1913): 5. Зауважимо, що й у самому українському русі протистояння між двома розуміннями українського етнокультурного феномену: “малоросійством” – як локальною формою вияву “спільноросійської” ідентичності і “українством” – власне націоналістичним трактуванням ідентичності як самодостатнього явища – на початку ХХ ст. не завершилося.

<sup>5</sup> Про російську й українську міжвоєнну еміграцію див.: *Общественная мысль Русского зарубежья: энциклопедия*, отв. ред. Валерий Журавлев, (Москва: РОССПЭН, 2009); Симон Наріжний, *Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Частина перша*. (Прага, Студії Музею визвольної боротьби, 1942); Симон Наріжний, *Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919–1939: матеріали, зібрані С. Наріжним до частини другої*. (Київ: Видавництво Олени Теліги, 1999).

<sup>6</sup> Див. зокрема: Александр Волконский, *Историческая правда и украинофильская пропаганда*. (Турин: Викентий Бона, 1920); Андрей Царинный, *Украинское движение: Краткий исторический очерк: преимущественно по личным воспоминаниям*. (Берлин: Типография Зинабург, 1925).

Філолог, філософ та історик культури князь Микола Трубецькой (1890–1938) стояв біля джерел російської філософсько-історичної та ідейно-політичної течії, що згодом отримає назву “евразійство”. Залишивши Росію, він опинився в Софії, де 1920 р. побачила світ його брошура “Европа и Человечество”<sup>7</sup>. У рецензії на цю публікацію інший емігрант географ та економіст Петро Савицький уперше вжив термін “Евразія”, назвавши так особливий, “серединний”, світ, відмінний від Європи й Азії. Якщо Трубецькой Європі “протиставляв усе людство”, то Савицький – Європу Евразії<sup>8</sup>. Навколо обговорення книжки М. Трубецького й виник евразійський гурток, основними ідеологами якого стануть М. Трубецькой та П. Савицький. У формування засад евразійства значний внесок зробили також православний богослов Георгій Флоровський, музичний критик Петро Сувчинський, філософи Семен Франк, Володимир Ільїн, історики Георгій Вернадський, Микола Алексєєв, Петро Біцилли та інші представники російської культури в еміграції<sup>9</sup>.

Якщо, окреслюючи модель національного й культурного розвитку Росії-Евразії та характеризуючи її взаємодію із західною цивілізацією, ідеологи евразійства спиралися насамперед на слов’янофільську й панславівську традиції ХІХ ст., то у своєму баченні “українського питання” вони виходили з притаманного помірковано-ліберальним колам російського суспільства концепту “єдність у множинності”. Символічно, але Петро Савицький, учень і послідовник Петра Струве, поповнить ряди найвпливовіших лідерів евразійства. Коли один із критиків назвав евразійський збірник “Исход к Востоку” “спробою національного самовизначення великоросів”, то Савицький побачив у цьому “курйоз”, тому що з чотирьох авторів цього видання троє (сам П. Савицький, П. Сувчинський і Г. Флоровський) були тісно пов’язані з Україною. Навіть більше, з огляду на походження авторів і культурну традицію, на якій вони формувалися, евразійство, на його переконання, – явище такою ж мірою українське, як і великоросійське<sup>10</sup>.

Свідченням важливості “українського питання” для евразійської ідеології стала стаття Миколи Трубецького “К украинской проблеме” (1927). Головна теза автора – застерегти українців від намагань створити “високу” національну

---

<sup>7</sup> Николай Трубецкой, *Европа и Человечество*. (София: Рос.-Болг. книгоиздательство, 1920).

<sup>8</sup> Петр Савицкий, “Европа и Евразия: (по поводу брошюры князя Н. С. Трубецкого «Европа и Человечество»”, *Русская мысль*, No. 1/2, (1921): 119–138.

<sup>9</sup> Про ідеологічну концепцію та політичну діяльність евразійців див.: Марлен Ларюэль, *Идеология русского евразийства, или Мысли о величии империи*. (Москва: Наталис, 2004); Олег Антропов, *Российская эмиграция в поиске политического объединения (1921–1939)*. (Астрахань: Астраханский ун-т, 2008; *Between Europe and Asia: The Origins, Theories and Legacies of Russian Eurasianism*, eds. Mark Bassin, Sergey Glebov, Marlene Laruelle, (Pittsburgh, PA: University of Pittsburgh Press, 2015). Про евразійську інтерпретацію національного питання див.: Виктор Шнирельман, “Евразийство и национальный вопрос”, *Этнографическое обозрение*, No. 2, (1997): 112–125; Виктор Шнирельман, “Русские, нерусские и евразийский федерализм: евразийцы и их оппоненты в 1920-е годы”, *Славяноведение*, No.4, (2002): 3–20.

<sup>10</sup> Петр Савицкий, *В борьбе за евразийство: полемика вокруг евразийства в 1920-х годах*. (Париж: Евразийское книгоиздательство, 1931), 8–9.

культуру, яка, на його думку, загрожуватиме єдиній “спільноросійській” (у Трубецького – “общерусской”) як основі євразійської культури. Далі міркування М. Трубецького майже повністю перегукуються з думками П. Савицького стосовно українського впливу на створення Російської імперії та формування “спільноросійської” культури<sup>11</sup>. Так, її початки М. Трубецькой бачив у XII–XIV ст., коли культура Західної Русі (українська) й культура Московської Русі (великоросійська), на його думку, становили “дві різні редакції” “спільноросійської” культури. Однак упродовж XV, XVI й першої половини XVII ст. вони розвивалися різними шляхами<sup>12</sup>. За Петра I, на зламі XVII і XVIII століть, відбулася “українізація великоросійської духовної культури” (тут і далі курсив М. Трубецького – *Т. П.*) через “викорінення” московської редакції, і російська культура стала “єдиною”. Отже, московська культура “померла”, а та культура, що утвердилася в Росії, стала “органічним і безпосереднім продовженням не московської, а кийівської, української культури”. Навіть більше, на його думку, літературна мова, література (поезія, проза, драматургія), музика, живопис, церковна архітектура, освіта – вся духовна культура Російської імперії своїм створенням зобов’язана досягненням української культури, яку привнесли в Росію освічені українці<sup>13</sup>.

М. Трубецькой виходив також із того, що кожна культура повинна мати “верхній” і “нижній” поверхи (“висока” й “низька” культури в П. Струве). Тому, вважав він, поряд із “високою” “спільноросійською” культурою у XVIII–XIX ст. природно розвивалися локальні індивідуальні культури (великоросійська, малоросійська, білоруська). М. Трубецькой був стурбований зростанням “культурного сепаратизму” в радянській Україні, бо вбачав у ньому загрозу “спільноросійській” культурі. На його думку, майбутня українська культура не повинна конкурувати зі “спільноросійською”, а має доповнювати її, стати “індивідуацією культури спільноросійської”, фактично існувати як “низька” культура. Він попереджав українців, що якщо вони відкинуть “високу” “спільноросійську” культуру, то їх чекає культурний занепад. М. Трубецькой критикував українських націоналістів, “вузьких і фанатичних правих шовіністів”, які “порушують” природний хід розвитку української культури. Особливо негативно відгукувався про галичан, національна самосвідомість яких, на його переконання, “спотворена” багатовіковим “долученням” до духу католицизму і польським поневоленням, й “тією атмосферою провінційно-сепаратистської національної (точніше мовної) боротьби, яка так характерна для колишньої Австро-Угорщини”<sup>14</sup>.

<sup>11</sup> Петр Савицкий, “Великороссия и Украина в русской культуре”, *Родное слово*, No. 8, (1926): 10–14.

<sup>12</sup> Николай Трубецкой, “К украинской проблеме”, *Евразийский временник*, No. 5, (1927): 165–166.

<sup>13</sup> Там само, 167–171.

<sup>14</sup> Там само, 172–173, 177–179, 183.

М. Трубецької, найвірогідніше, розумів, що його позиція буде неприйнятна для української еміграції. Однак на публічну дискусію він погодився лише з відомим істориком, політичним і громадським діячем професором Українського Вільного університету у Празі Дмитром Дорошенком (1882–1951). Стаття Д. Дорошенка з'явилася на сторінках “Евразийской хроники”, як і відповідь М. Трубецького українському історикові. (Доречно звернути увагу, що подібно зробив Петро Струве, вступивши у відкриту дискусію з відомим правником Богданом Кістяківським (“Українець”) на сторінках “Русской мысли” у 1911–1912 рр.).

Д. Дорошенко, зазначивши академізм і виваженість публікації М. Трубецького, все ж вирішив зробити, як він пише, “деякі фактичні правки”. На думку українського професора, розбіжність між двома редакціями “спільноросійської” культури починається не в XV ст., а в XIII ст., хоча вже доти між ними були відмінності в мові та побуті. На середину XVII ст. ця різниця охоплювала набагато ширші сторони життя, ніж це зазначав М. Трубецької. Кожний, хто вивчав внутрішній уклад Московії та України в другій половині XVII ст., продовжував Д. Дорошенко, бачить велику різницю у сфері правових понять і судової практики, у побуті, сімейних стосунках, становищі жінки в сім’ї тощо<sup>15</sup>. Опонуючи тезі М. Трубецького про “українізацію” московської культури, український історик підкреслював, що Петро I запозичив в українській культурі тільки окремі, переважно формальні речі, так само як і в Заході він брав не внутрішній зміст європейської цивілізації, а її зовнішні, практичні досягнення. Для самої України “відплив” культурних сил на північ, поряд із забороненими заходами стосовно української культури, а також заходами економічного й політичного характеру російської влади у першій половині XVIII ст., призвів до того, що “Україна справді ставала “глухою провінцією”, а її культура втрачала здатність конкурувати з новою російською культурою, що розвивалася на півночі за допомогою українських сил”. Д. Дорошенко переконаний, що як не відбулося “культурної українізації Великоросії” в тому широкому розумінні, про яке писав М. Трубецької, так і не відбулося до середини XIX ст. втрати українською інтелігенцією усвідомлення своєї культурної окремішності від великоросів. А українське літературне відродження стало одним із проявів живучості української національної й державної традиції, наголошував він<sup>16</sup>.

Оцінюючи тезу М. Трубецького про два “поверхи” культури, Д. Дорошенко побачив у ній старий рецепт “літератури для хатнього вжитку”, винайдений після Валуєвського циркуляру та Емського указу, що, на його думку, не зупинило українців від створення своєї національної культури. Заперечуючи М. Трубецькому, який не вірив у можливість появи “верхнього поверху”

---

<sup>15</sup> Дмитрий Дорошенко, “К “украинской проблеме”. По поводу статьи кн. Н. С. Трубецкого”, *Евразийская хроника*, No. 10, (1928): 42–43.

<sup>16</sup> Там само, 44–46.

самостійної української культури, Д. Дорошенко стверджував, що українська культура будується не на порожньому місці; адже вона бере початок від часів Володимира і Ярослава, а, за визнанням М. Трубецького, у XVII ст. саме її перейняла Московія. А що українці справді зробили вагомий внесок у розвиток “спільноросійської” культури впродовж XVIII–XIX ст., то, переконаний Д. Дорошенко, незважаючи на те, що вони писали російською мовою, ця література – “продукт творчості українського генія, українського духу, і ми не думаємо від них відмовлятися, як не відмовлялися і вони від своєї української національності”<sup>17</sup>. Він також заперечив тезу М. Трубецького, що нова українська культура творилася і розвивалася як ворожа до російської. На думку Д. Дорошенка, українська культура “мала самостійну позитивну мету: через національне перейти до загальнолюдського”. Він упевнений, що український народ має всі підстави для того, щоб і надалі українська культура “розвивалася органічно, повно і широко”<sup>18</sup>.

У своїй відповіді українському історикові М. Трубецької зазначив, що його думки “вихоплені” із загального контексту інших євразійських ідей, а типово “західницькі” уявлення самого Д. Дорошенка стали на заваді його неупередженості. Російський діяч убачав цінність української культури XVII–XVIII ст. не в її європейськості, а в тому, що вона залишалася православною. Причому ідеолога євразійців не цікавила та частина українського народу, яка “не втрималася в православ’ї” і чию культуру євразійці вважали “духовно спотвореною”<sup>19</sup>. Він віддавав належне Україні за те, що, попри своє “західництво”, вона зберегла вірність православ’ю. Саме останнє, на його думку, і дозволяло подолати взаємне відштовхування і зайнятися виконанням “загальнонаціональних завдань”, головне з яких він бачив у “збереженні чистоти російського православ’я”.

М. Трубецької ще раз наголосив, що в XVII–XVIII століттях відбулася “українізація великоросійської духовної культури”, у процесі якої Росія запозичила не “український дух”, а лише окремі елементи української культури, причому деякі українці й самі перейнялися російським державницьким духом. Навіть більше, “спільноросійська культура петровської й післяпетровської епохи була компромісом між українською й московською редакцією допетровської російської культури”<sup>20</sup>.

М. Трубецької відкинув твердження Д. Дорошенка, що він намагається “зробити українську культуру культурою нижчих класів, а великоросійську – культурою вищих прошарків суспільства”, ототожнити термін “спільно-

<sup>17</sup> Дмитрий Дорошенко, “К “украинской проблеме”. По поводу статьи кн. Н. С. Трубецкого”, *Евразийская хроника*, No. 10, (1928): 47–48.

<sup>18</sup> Там само, 49–50.

<sup>19</sup> Николай Трубецкой, “Ответ Д. И. Дорошенко”, *Евразийская хроника*, No. 10, (1928): 51–52.

<sup>20</sup> Там само, 53–54.

російський” із терміном “великоросійський”. Хоча він скептично поставився до існування “загальнонародської культури”, про яку писав Д. Дорошенко, та все-таки був переконаний, що для української культури шлях “від національного до загальнонародського” веде через “спільноросійську культуру”<sup>21</sup>. М. Трубецької не став заперечувати можливість творення українською мовою науки й “великої літератури”, хоча й вважав її головним “зряддям відмежування від спільноросійської культури”. Він залишився переконаним у тому, що українська національна самосвідомість “повинна мати два елементи – спільноросійський і специфічно український”<sup>22</sup>.

Відлуння дискусії між М. Трубецьким та Д. Дорошенком відчувається у працях двох інших помітних представників української та російської еміграції – Олександра Мицюка та Петра Біцилли. Професор Українського Вільного університету в Празі та Української Господарської Академії в Подєбрадах, правник та економіст Олександр Мицюк (1883–1943) опублікував спеціальну брошуру, присвячену аналізу ідеології євразійців та як вони бачили “українське питання”. Серед причин з’яви цієї течії він називав такі: поразка Росії у світовій війні, перемога більшовиків, критичне ставлення до ідеалів, гасел і тактики “білих”, глибоке розчарування в союзниках і в Європі загалом. “Одвертаючись від Європи, частина російської емігрантської інтелігенції почала витворювати ідеологію, що її можна б поставити проти комуністичної й що за нею пішов би російський народ”, – наголошував О. Мицюк<sup>23</sup>. На його переконання, євразійство стало спробою в нових умовах обґрунтувати стару теорію “православ’я, самодержавство, народність” Миколи І. У XIX ст. він бачив й інтелектуальні корені євразійства: російські слов’янофіли, М. Данилевський, К. Леонтьєв, М. Катков та ін. Водночас О. Мицюк звертав увагу на еkleктичність ідеології євразійства, адже воно “бере потроху звідусюди: з ідеології абсолютного царизму, реакційної катковщини, московського централістичного слов’янофільства, централістичного соціалізму, більшовизму, зрештою – фашизму... Людську особистість у ньому приковує крайній етатизм; права людини й громадянина знехтовано. Невеликоруські народності віддано на поталу фатальній спадщині державно-централістичного московського думання і виховання, фікції єдності й одноманітності, конкретно – великоруській державній народності”<sup>24</sup>.

Він однозначно інтерпретував концепцію загальноєвразійської культури як панування російської, а запровадження державного православ’я – як всезагальну русифікацію. Заперечуючи оголошення всіх народів Росії однією євразійською нацією, О. Мицюк асоціював націю не з державністю, а з народом, етносом;

---

<sup>21</sup> Николай Трубецкой, “Ответ Д. И. Дорошенку”, *Евразийская хроника*, No. 10, (1928): 55–56.

<sup>22</sup> Там само, 57–58.

<sup>23</sup> Олександр Мицюк, *Євразійство*, (Прага: Накладом Автора, джерело Kramerius, 1930), 4.

<sup>24</sup> Олександр Мицюк, *Євразійство*, 27.

відстоював права народів на свою культуру і на самостійність. У євразійській моделі федерації він побачив подібність до радянської федерації, яка не захищає від русифікації та уніфікації<sup>25</sup>. Виступаючи на захист української культури, яку він вважав відмінною від великоросійської, професор писав: "...і своїм історичним минулим, і географічно, й культурно ми, українці, належимо до європейського культурного обшару. Європеїзація є для нас продовженням того, що в нас було й є європейського"<sup>26</sup>. Він також категорично заперечив твердження мовознавця М. Трубецького про певну штучність виникнення української мови, її неприродність, адже "українська мова є знаряддям й ознакою нашої культури". Для нього ідеї російського діяча щодо "українського питання" означали настанову на посилення провінціалізму української культури й насильницький відрив української інтелігенції від народу<sup>27</sup>.

Того ж 1930 р., що й публікація О. Мицюка, побачила світ брошура відомого історика, колишнього учасника євразійського гуртка, а від 1924 р. професора Софійського університету Петра Біцилли (1879–1953), присвячена російсько-українським взаєминам. З погляду П. Біцилли, суперечки між росіянами та українцями ведуться в площині історії та філології, що позбавлено сенсу, тому що "питання набагато складніше, ніж це може здаватися з першого разу"<sup>28</sup>. Він пропонував розглядати проблему, насамперед відповівши на питання: "Як узагалі виникають національні *individua*, у чому полягає дуже складний і таємничий процес формування національної "душі", національної особистості"<sup>29</sup>. Розмірковуючи над цим питанням на широкому тлі світової та європейської історії, він визнав, що, як й інші новопосталі нації, "сорок мільйонів людей, які розмовляють однією мовою, – це, без сумніву, надійна база створити в майбутньому єдину націю. Й економічно, і політично, і культурно Україна може розвиватися й поза межами Російської Імперії та спільноросійської культури. Ця перспектива настільки прекрасна, ця ідея настільки заманлива, що не спробувати здійснити її було би злочином". Очевидно, продовжував Біцилла, що з російського боку звучать заперечення, адже "Україна свою роль в історії людства відіграла як частина Росії. Російська культура, російська державність – значною мірою справа українців... Український народ може пишатися всіма тими цінностями, якими сяє спільноросійська культура"<sup>30</sup>. Він також не сумнівався в тому, що "українську націю створити можна", бо "українська проблема ...є лише частиною головної проблеми історії нашого часу", який протікає під знаком "самовизначення народів", формування нових націй<sup>31</sup>.

<sup>25</sup> Олександр Мицюк, *Євразійство*, 15–18.

<sup>26</sup> Там само, 8–9.

<sup>27</sup> Там само, 19–24.

<sup>28</sup> Петр Бицилли, *Проблема русско-украинских отношений в свете истории*, (Прага: Издательское общество "Единство", 1930), 9.

<sup>29</sup> Там само, 14.

<sup>30</sup> Там само, 16–17.

<sup>31</sup> Там само, 19–20.

Водночас П. Біцилли критично поставився до національної політики в СРСР, де “емансипація національностей, штучне створення нових “націй”, які ніколи не існували, – кістка, яку більшовики, централісти, і за переконаннями, і за необхідністю, кидають народам і областям Росії, щоби тим самим подолати загрозові для більшовизму регіональні тенденції”. Однак історія змінюється, і Росія майбутнього – не “єдина-неподільна” Росія минулого, не псевдо-федерація псевдонаціональних республік теперішнього, а союз областей”. Саме в таких умовах Біцилли бачив широкий простір для розвитку української культури, фактично як “обласної, провінційної”, зате, на його думку, вона буде “справжньою, не псевдокультурою”<sup>32</sup>. У підсумку Біцилли пропонував росіянам і українцям формулу мети, до якої потрібно прагнути спільно: “єдність у багатоманітності, диференціація без дезінтеграції”<sup>33</sup>.

Отже, “українське питання” займало вагоме місце в інтелектуальних і політичних дискусіях представників української та російської еміграції 1920-х років. Зокрема, представники нового, євразійського напрямку в середовищі російської еміграції сформували ідеологію, спрямовану на відновлення цілісності Російської держави. На їхню думку, ядром нової євразійської нації мав стати російський народ – “триєдина нація” росіян, українців та білорусів. У низці видань М. Трубецької та інші лідери євразійства прагнули переконати українців у згубності їхніх намірів захищати й розвивати національну культуру українською мовою, бо це загрожувало “спільноросійській” культурі, російській імперській державності, творцями якої упродовж декількох століть були й українці. Така позиція викликала неприйняття й гостру критику з боку чільних представників української еміграції, зокрема Д. Дорошенка, О. Мицюка та інших. У своїх публікаціях вони аргументовано заперечили підходи й оцінки М. Трубецького та його однодумців щодо виникнення й перспектив української мови і культури, здатності українського народу творити власну державність.

Сьогодні, як і сто років тому, більшість російських лібералів у своєму ставленні до незалежної України, української мови та культури активно використовують ідеї “єдиного народу”, “єдності у множинності” та “спільноросійської культури”, фактично поділяючи імперську, реваншистську політику правлячого класу. Українці вкотре мають нагоду переконатися, що російська демократія закінчується на “українському питанні”.

---

<sup>32</sup> Петр Бицилли, *Проблема русско-украинских отношений в свете истории*, 34–35.

<sup>33</sup> Там само, 37–38.

## **DMYTRO DOROSHENKO VERSUS NIKOLAY TRUBETSKOY: “UKRAINIAN QUESTION” IN DISCUSSIONS OF THE 1920s**

**Tamara POLESHCHUK**

Ivan Franko National University of Lviv  
Department of History of Central and Eastern Europe  
Universytetska str. 1, 79000, Lviv, Ukraine  
e-mail: tpol@ukr.net

The “Ukrainian question” occupied an important place in intellectual and political discussions of the Ukrainian and Russian emigrants of the 1920s. The article draws attention to one of such discussions – between Dmytro Doroshenko and Nikolay Trubetskoy, iconic figures of the Ukrainian and Russian emigrants’ circles.

Trubetskoy and other theorists of a new Eurasian direction formed an ideology aimed at restoring the integrity of Russia. The core of the new Eurasian nation was to be the Russian people – “the triune nation” of Russians, Ukrainians, Belarusians.

As heirs of Russian liberal tradition in the “Ukrainian question”, they did not recognize the right of Ukrainians to develop Ukrainian language and culture. The struggle for national statehood in 1917–1921, the active cultural and educational activities of Ukrainian emigration, and even the policy of “Ukrainization” in the USSR were factors that, according to Eurasianists, could lead to emergence of “high” Ukrainian culture and, consequently, individual nation.

Therefore, in his works Trubetskoy sought to convince Ukrainians of the perniciousness of their intentions to protect and develop the national culture because it threatens “the common Russian” culture.

This position provoked rejection and sharp criticism from the leading representatives of the Ukrainian emigration, in particular, Doroshenko, Mitsyuk and others. In their publications, they argued against the approaches and assessments of Trubetskoy and his associates.

*Keywords:* the “Ukrainian question”, emigration, Eurasianism, Dmytro Doroshenko, Nikolay Trubetskoy.

### **REFERENCES**

- Antropov, Oleg. *Rossiyskaya emigratsiya v poiske politicheskogo ob'edineniya (1921–1939)*. Astrahan: Astrahanskiy un-t, 2008. (in Russian)
- Between Europe and Asia: The Origins, Theories and Legacies of Russian Eurasianism*, eds. Mark Bassin, Sergey Glebov, Marlene Laruelle. Pittsburgh, PA: University of Pittsburgh Press, 2015. (in English)
- Bitsilli, Petr. *Problema russko-ukrainskikh otnosheniy v svete istorii*. Praga: Izdatelskoe obschestvo “Edinstvo”, 1930. (in Russian)
- Volkonskiy, Aleksandr. *Istoricheskaya pravda i ukrainofilskaya propaganda*. Turin: Vikentiy Bona, 1920. (in Russian)
- Doroshenko, Dmytro. “K “ukrainskoy probleme”. Po povodu stati kn. N. S. Trubetskogo”, *Evraziyskaya hronika*, No. 10, (1928): 41–51. (in Russian).
- Kappeler, Andreas. *Rosiya yak polietnichna imperiia: Vynyknennia. Istoriia. Rozpad*, Lviv: Vydavnytstvo UKU, 2005. (in Ukrainian)
- Laryuel, Marlen. *Ideologiya russkogo evraziystva, ili Myisli o velichii imperii*. Moskva: Natalis, 2004. (in Russian)

- Mytsiuk, Oleksandr. *Yevraziistvo*. Praha: Nakladom Avtora, dzherelo Kramerius, 1930. (in Ukrainian)
- Narizhnyi, Symon. *Ukrainska emigratsiia*. Kulturna pratsia ukrainskoi emigratsii mizh dvoma svitovymy viinamy. Chastyna persha. Praha: Studii Muzeiu vyzvolnoi borotby, 1942. (in Ukrainian)
- Narizhnyi, Symon. *Ukrainska emigratsiia*. Kulturna pratsia ukrainskoi emigratsii 1919–1939: materialy, zibrani S. Narizhnym do chastyny druhoi. Kyiv: Vydavnytstvo Oleny Telihi, 1999. (in Ukrainian)
- Obschestvennaya mysl Russkogo zarubezhya: entsiklopediya*, otv. red. Valeriy Zhuravlev. Moskva: ROSSPEN, 2009. (in Russian)
- Petlyura, Simon. “O pereotsenke”, *Ukrainskaya zhizn*, No. 1, (1913): 5–13. (in Russian)
- Poleshchuk, Tamara. “Ukrainska chy “spilnorosiiska” (“obshcherusskaia”) kultura: z istorii ukrainsko-rosiiskykh intelektualnykh diskusii ostannikh desiatylyt XIX – pochatku XX st.”, *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya istorychna. Spetsialnyi vypusk: Na poshanu profesora Romana Shusta*, (2019): 741–758. (in Ukrainian)
- Savitskiy, Petr. “Evropa i Evraziya: (po povodu broshyuryi knyazya N. S. Trubetskogo «Evropa i Chelovechestvo»”, *Russkaya mysl*, No. 1/2, (1921): 119–138.
- Savitskiy, Petr. “Velikorossiya i Ukraina v russkoy kulture”, *Rodnoe slovo*, No. 8, (1926): 10–14. (in Russian)
- Savitskiy, Petr. *V borbe za evraziystvo. Polemika vokrug evraziystva v 1920-h godah*. Parizh: Evraziyskoe knigoizdatelstvo, 1931. (in Russian)
- Trubetskoy, Nikolay. *Evropa i Chelovechestvo*. Sofiya: Ros.-Bolg. knigoizdatelstvo, 1920. (in Russian)
- Trubetskoy, Nikolay. “K ukrainskoy probleme”, *Evrasiyskiy vremennik*, No. 5, (1927): 165–184. (in Russian)
- Trubetskoy, Nikolay. “Otv. D. I. Doroshenku”, *Evrasiyskaya kronika*, No. 10, (1928): 51–59. (in Russian)
- Tsarinniy, Andrey. *Ukrainskoe dvizhenie: Kratkiy istoricheskiy ocherk: preimuschestvenno po lichnyim vospominaniyam*. Berlin: Tipografiya Zinaburg, 1925). (in Russian)
- Shnirelman, Viktor. “Evrasiystvo i natsionalnyy vopros”, *Etnograficheskoe obozrenie*, No. 2, (1997): 112–125. (in Russian)
- Shnirelman, Viktor. “Russkie, nerusskie i evraziyskiy federalizm: evraziytsyi i ih opponenty v 1920-e godyi”, *Slavyanovedenie*, No. 4, (2002): 3–20. (in Russian)
- Schyogolev, Sergey. *Ukrainskoe dvizhenie, kak sovremennyiy etap yuzhnorusskogo separatizma*. Kiev: Tip. I. N. Kushnarev i Ko, 1912. (in Russian)